

ZAVOD ZA SPOMENIŠKO VARSTVO MARIBOR

Andreja Volavšek

Maribor, Zavod za spomeniško varstvo

UDK 719(497.12-3 Maribor)(061.6)

THE REGIONAL INSTITUTE
FOR THE MONUMENT
CONSERVATION, MARIBOR

Članek opisuje razvoj leta 1959 ustanovljenega zavoda za spomeniško varstvo, ki je prvotno delal tudi za celjski okraj, zatem pa samo za mariborskega in soboškega. Poudarek članka je na pomembnejših akcijah zavoda v minulem razdobju, ki jih je kljub nezadostni zasedbi opravil že dolgo vrsto.

The institute has been founded in the year 1959 and has covered the then districts of Maribor, Celje, and Murska Sobota. In 1963 Celje got its own monument conservation service. The article stresses the most difficult and useful actions of the institute in the past years, carried out in spite of the many gaps in the staff.

1. Ustanovitev

Po osvoboditvi so opravljali spomeniškovarstveno službo na območju, ki ga danes pokriva Zavod za spomeniško varstvo Maribor, delavci Pokrajinskega muzeja v Mariboru kot zaupniki Zavoda za spomeniško varstvo SRS. Leta 1959 je bil ustanovljen Zavod za spomeniško varstvo Maribor z delovnim območjem mariborskega, murskosoboškega in celjskega okraja. Ko je celjski okraj leta 1963 ustanovil svoj zavod, je zavodu v Mariboru ostalo območje OLO Maribor in Murska Sobota, ki sta se leta 1963 združila. Po ukinitvi okrajnih ljudskih odborov je leta 1965 prevzela ustanoviteljstvo zavodu SO Maribor, druge občine nekdanjega mariborskega okraja (Lenart v Slovenskih goricah, Gornja Radgona, Murska Sobota, Lendava, Ljutomer, Ormož, Ptuj, Slovenska Bistrica, Ravne na Koroškem, Radlje ob Dravi, Dravograd in Slovenj Gradec) pa so soustanovitelji, ki so se s pogodbami zavezali, da bodo financirali zavodovo dejavnost. Sedež zavoda je v Mariboru.

2. Kadrovska zasedba zavoda

Zavod za spomeniško varstvo Maribor ima sistemiziranih 24 delovnih mest. Kadrovska rast zavoda pa je bila iz objektivnih razlogov počasna in še sedaj, ko ima zavod potrjeno primerno sistemizacijo, je zasedenih le 13 delovnih mest. Zasedba delovnih mest od ustanovitve do danes je bila naslednja:

Ravnatelj: prof. Bogo Teply 1. 4.—1. 11. 1959 (v. d.)

dr. Fran Šijanec 1. XI. 1959—18. I. 1964

Jože Curk 18. I. 1964—30. VI. 1965 (v. d. in ravnatelj)

Andreja Volavšek 30. VI. 1965—1. V. 1975 (v. d. in ravnatelj)

Janez Mikuž 1. V. 1975—

- Tajniki-računovodje:* Marija Müller 1. IV. 1959—1. 9. 1959
Ružica Franko 1. 9. 1959—31. 8. 1971
Anica Leskovar 1. 6. 1973—
- Blagajnik, administrator:* Nada Wutt 1. I. 1960—
- Snažilke:* Kristina Vidovič 1. 11. 1970—6. II. 1971
Marija Vargazon 1. I. 1971—31. X. 1970
Ljubica Majcen 8. II. 1971—19. III. 1973
Neža Gabrovec 12. III. 1973—
- Konservatorji:* dipl. um. zgod. Jože Curk 1. 5. 1959—18. I. 1964
dipl. um. zgod. Marjetica Simoniti 1. 10. 1960—30. 4. 1963
naravovarstvenik Mirko Šoštarič 1. 6. 1964—
dipl. um. zgod. Andreja Volavšek 1. 8. 1964—
dipl. um. zgod. Maks Enci 11. 5. 1967—31. 12. 1967
Milan Tominšek 15. 3. 1968—15. 3. 1969 (štud. um. zgod.)
dipl. um. zgod. Peter Može 15. X. 1971—
dipl. arheolog Marija Strmčnik 1. 7. 1973—
dipl. um. zgod. Janez Mikuš 1. 9. 1974—1. V. 1975
dipl. um. zgod. Andreja Vrišer 23. 9. 1974—31. 8. 1975
arheolog Ivan Tušek 1. XI. 1975—
- Konservatorji-dokumentaristi:* dipl. um. zgod. Sonja Kos 1. XI. 1971—
- Restavradorji:* Avgusta Dolinšek 1. IV. 1959—1. 6. 1967
Anton Blatnik 1. 9. 1960—1. 8. 1971
Marjan Teržan 1. 12. 1969—
akad. slikar rest. spec. Viktor Gojkovič 1. 12. 1973—
- Pomožna moč v rest. delavnici:* Nada Pernat 1. 6. 1961—30. 4. 1963
- Gradbeni tehniki:* Igor Cerkvenik 15. X. 1971—31. 12. 1974
Marjan Podmenik 20. II. 1975—
- Leta 1960 je OLO Maribor imenoval za zavodovega stalnega zunanjega sodelavca višjega gradbenega tehnika Jožeta Požauka.

3. Dejavnost zavoda

Zavod za spomeniško varstvo Maribor že od svoje ustanovitve opravlja vse z zakonom predpisane naloge: evidentira in registrira kulturne in naravne spomenike in skrbi za njihovo vzdrževanje in obnovo. Ob minimalni kadrovski zasedbi, ko je bil ves zavod le nekoliko razširjena »uprava«, seveda ni bilo možno uravnoreženo sistematično delo na vseh področjih, saj so narekovale program dela nujne naloge in obnovitvena dela, za katera so bila na razpolago sredstva. Pa vendar je zavod z leti zbral precej gradiva, ki vse bolj omogoča normalno spomeniškovarstveno dejavnost, delali smo pa tudi za obnovo in prezentacijo spomenikov.

3.1. Evidentiranje spomenikov

Zbrano je gradivo za umetnostno topografijo celjskega okraja, za topografijo občin Ormož, Ljutomer, Gornja Radgona ter za mesta in trge na zavodovem območju.

Zavod je izdelal spomeniškovarstvene režime za posamezna naselja, ob tem pa je nastajala tudi evidenca spomenikov. V register kulturnih spomenikov Zavoda za spomeniško varstvo Maribor je vpisanih 620 kulturnih spomenikov.

Zavod je zbral oziroma naročil tehnično dokumentacijo najpomembnejših profanih in cerkvenih spomenikov na svojem območju, v zadnjih letih pa je v sodelovanju z murskosoboškimi muzejem posnel tudi več etnografskih spomenikov v Pomurju, saj so ti zaradi opuščanja starih domačij še posebej ogroženi.

Od leta 1971 sodeluje zavod z UJV pri pripravi fotodokumentacije, ki je zaradi pogostih tatvin v cerkvah nujno potrebna obema službama.

3.2. Obnovitvena dela in akcije

Zavod je v okviru razpoložljivih sredstev vodil in nadzoroval več obnovitvenih akcij na najpomembnejših kulturnih spomenikih svojega območja. Kot nadaljevanje pred vojno pričete prezentacije mariborske stolnice so se leta 1960 začela dela na njeni zunanjsčini, ki so bila končana leta 1972. Istega leta so se začela dela na ptujskogorski župni cerkvi, najprej na strehi in fasadah, nato v notranjsčini. Dela je vodil Upravni odbor za kulturni spomenik Ptujsko goro, ki ga je imenoval ObLO Ptuj. Najkvalitetnejša oprema žal še vedno čaka na roke restavradorjev.

Leta 1962 je zavod pričel obnavljati župno cerkev v Martjancih. Popravili smo ostrešje, uredili drenažo, leta 1963 pa restavrirali freske Janeza Aquile v notranjsčini. Zunanjsčino smo obnovili letos.

Leta 1963 so bile obnovljene baročne stenske slikarije v dornavski graščini, v viteški dvorani v gradu v Slovenski Bistrici, v viteški dvorani mariborskega gradu (osrednja stropna slika, stranske slike in štukatura so bile obnovljene 1970) in baročne slikarije v župni cerkvi na Koblju. Večino tega dela je zavod zaupal akademskemu slikarju in restavradorju Viktorju Povšetju.

V tem času smo obnavljali tudi zunanjsčino župne cerkve v Vuzenici; dela so se pričela že l. 1960 in je pri njih sodeloval ing. arh. Jaroslav Černigoj.

Leta 1965 smo s popravilom ostrešja in strešne kritine pričeli prezentacijska dela na stari župni cerkvi v Turnišču. Pozneje smo uredili opečna tla, restavriranje fresk, ki ga vodi rest. spec. Ivan Bogovčič, pa še teče. — Istega leta so se začela tudi obnovitvena dela pri Treh kraljih v Slovenskih goricah. Tudi ta še niso končana. Odkrivanje in restavriranje stenske poslikave vodi isti restavrador, restavriranje dvakrat preslikanega oltarja Marijine smrti pa restavrador specialist našega zavoda.

Leta 1965 so se nadaljevala restavratska dela na gradu v Slovenski Bistrici. Odtlej se iz leta v leto nadaljujejo. Poleg restavradorjev ZSV SRS vodi zlasti pozlatarska dela restavrador naše delavnice.

Z odločitvijo, da bo pod Mariborom na Dravi zgrajen jez za hidroelektrarno HSD I, je zaradi predvidenega dviga vodne gladine Drave padla na spomeniško službo odgovorna naloga — izbojevati ohranitev pomembnejših kulturnih spomenikov v Pristanu. Vsega nam sicer ni uspelo rešiti (»Benetke« so, kljub ugodni rešitvi Vrhovnega sodišča SRS, porušili), rešili pa smo Vodni in Sodni stolp ter zavarovali minoritsko obzidje. Zavodu so v teh prizadevanjih najbolj stali ob strani dr. Sergej Vrišer, ing. arh. Branko Kocmut in v. g. tehnik Jože Požauko, ki je tudi napravil zahtevne načrte za dvig Vodnega stolpa ter izolacijo drugih dveh spomenikov. Pod vodstvom J. Požauka so Vodni stolp, težak ca. 1500 ton, leta 1968 dvignili za 2,60 m.

Leto pred proslavami 1900-letnice Ptuja (1968) se je v Ptujju začela večja akcija: obnova fasad meščanskih hiš. Ob tej priložnosti smo sondirali fasade

glavnih ptujskih ulic, vodili pa smo s sodelovanjem konservatorjev zavoda SRS tudi obnovo zunanjsčine ptujske proštije cerkve, ki je dala pomembne podatke o nastajanju tega spomenika.

Urbanistični program Maribora, ki je bil sprejet l. 1965, ni upošteval vseh zahtev spomeniškovarstvenega elaborata prof. Curka. Zaradi nesoglasij med ZSV in projektanti — urbanisti je Sklad za komunalo SO Maribor na predlog našega zavoda l. 1970 imenoval komisijo za uskladitev programa s spomeniškovarstvenimi interesi. Za predsednika komisije je bil imenovan dr. Sergej Vrišer. Komisija je spremljala nastajanje spomeniškovarstvenega reda za mesto Maribor, eden njenih največjih uspehov pa je ohranitev Slovenske ulice v Mariboru, ki je del historičnega mestnega jedra in je bila v programu predvidena za rušitev zaradi širjenja izpadnice za Koroško.

Leta 1970 smo nadaljevali obnovitvena dela, ki jih je začel izvajati ZSV SRS pred ustanovitvijo ZSV Maribor na romanski cerkvi v Domanjševcih. Ker smo se skupaj s strokovnjaki republiškega zavoda odločili za rekonstrukcijo, so se dela zavlekla do leta 1973.

Leta 1973 je bila najpomembnejša akcija obnovitev zunanjsčine mariborskega gradu.

Leta 1974 smo nadaljevali s prezentacijo Špitalske cerkve v Slovenjem Gradcu tako, da služi za koncertne prireditve, in naročili revitalizacijski načrt za grad Betnavo.

V letu 1975 so najpomembnejše akcije: obnova zunanjsčine ž. c. pri Lovrencu na Dravskem polju, ki je razkrila njene romanske začetke, obnova notranjsčine ž. c. v Ormožu, ki je odkrila stenske slikarije iz več obdobj, ter spomeniškovarstvena valorizacija Ptuja (1. del — valorizacija ambientov).

3.3. Delo restavratorske delavnice

Zavod je ob svoji ustanovitvi prevzel od Umetnostne galerije restavratorsko delavnico z restavratorko vred. Pozneje je nastavljal še restavratorko kiparja. Prva leta je izbiral spomenike za obnovo in spremljal delo strokovni sosvet, vodil pa je delo zavodov stalni sodelavec prof. Mirko Šubič.

Restavrirali smo: dela baročnih slikarjev Straussov (za razstavo), plastike za razstavo Barok na Slovenskem, dela iz depojev Umetnostne galerije, mariborskega in celjskega muzeja, gotske plastike za razstavo leta 1962 in opremo cerkvice sv. Duha v Slovenj Gradcu, štukaturo v gradu Štatenberg, štukaturno fasado nekdanje dominikanske cerkve v Ptuju, Florjanovo znamenje in gotske portale meščanskih hiš na Ptuju, kužno znamenje v Mariboru, baročno opremo raznih cerkva itd. Leta 1970 je zavodov restavratorka izklesal in postavil Florjanov steber na Grajski trg v Mariboru, odkoder so ga ob koncu prejšnjega stoletja odstranili, ter restavriral prestavljeni gotski svetilnik in plastike iz fasadnih niš v nekaterih mariborskih meščanskih hišah. V naslednjih letih je restavriral več baročnih štukaturnih fasad v Mariboru, Veliki Nedelji itd. Opravljenih je bilo več akcij zastrupljanja lesene črvojedne cerkvene opreme. Zavodov restavratorka-specialist je v letu 1974 napravil odlitek in postavil znamenje iz Gorišnice, snel fresko iz notranjsčine sv. Vida v Dravogradu, letos pa odkril stensko slikarijo in restavriral novo odkriti gotski portal v župni cerkvi v Ormožu ter grajski vodnjak v Veliki Nedelji. Začel je restavrirati freske pri Bolfenku v Halozah.

3.4. Spomeniki NOB

Delovno mesto konservatorja za spomenike NOB je v zavodu še nezasedeno, vendar so zavodovi delavci sami ali s pomočjo strokovnjakov iz drugih ustanov ali komisij pri ZZB zbrali precej dokumentacije o spomenikih NOB. Restavratorki so restavrirali precej spominskih plošč, zlasti na območju mariborske občine, zavod pa je vodil tudi prezentacijska dela na partizanski bolnišnici Jesen, Sagadinovi domačiji v Srecah pri Makolah, na spomeniku talcem v sodnih zaporih v Mariboru, uredil za ogled pet prostorov gestapovskih mučilnic v Dravogradu itd., za OS Maribor pa je skupaj z Društvom arhitektov razpisal natečaj za novo postavitve obeležja v Volkmerjevem prehodu.

3.5. Arheologija

Prvega arheologa je zavod nastavljal leta 1973. Od takrat do danes so bila med drugim opravljena zaščitna izkopavanja v Volkmerjevi ulici v Ptuju, na delu kompleksa rimsko-obrtniškega naselja (najdišče z bogatim naselbinskim gradivom, ugotovljeni dve gradbeni fazi, od katerih je starejša zelo dobro ohranjena z opečnim tlakom stanovanjske hiše in temelji zidov nekdanjih nadgradenj), nadzori oziroma zaščitna izkopavanja na Hajdini (posegi v bogate rimske naselbinske plasti iz izsledki za topografijo antičnega Poetovia). Najlepši dokaz našega lastnega ustvarjanja je nedvomno letos odkrita rimska lončarska peč, ki nam predstavlja važno vejo keramične proizvodnje in je med drugim posebej važna za ugotavljanje gospodarske zgodovine naših krajev v antiki. Zaradi redkosti in dobre ohranjenosti jo bomo prezentirali na prostem.

3.6. Varstvo narave

Referat za varstvo narave ima zavod sistemiziran od leta 1964, od leta 1960 pa je naravovarstvenik sodeloval z zavodom kot zunanji sodelavec (častna funkcija). Svoje delo je zlasti posvetil gozdnim rezervatom (Pohorje, Rogaška gora, Cigonca), ugotavljanju rastišč redkih rastlin, zlasti na pohorskih šotnih barjih, na Rogaški gori in Boču (rjasti sleč, kopov svišč, vodni orešek, močvirski tulipan, navadni kamnokreč), ugotavljanju žarišč onesnaževanja zraka, vode in zemlje. Z anketo, ki jo je izvedel na šolah, je ugotovil število štorčljinah gnezd in mladičev, evidentiral je stara drevesa in parkovne nasade na območju zavoda ter sodeloval pri ustanavljanju skupnosti za varstvo okolja SRS, Pomurja in Maribora.

To je kratek povzetek zgodovine zavodovega nastanka, rasti in konservatorskega dela. Povečano število zavodovih delavcev in zavodova dejavnost sta odsev skrbi naše družbe za kulturno dediščino. Z razvojem samoupravnih odnosov in ustanovitvijo samoupravnih interesnih skupnosti se je izboljšal materialni položaj zavoda ter njegova povezanost z uporabniki. Seveda pa bo potrebno še nadaljnje vztrajno delo, da bo spomeniškovarstvena zakonodaja v celoti realizirana in bo skrb za kulturne spomenike in kulturno krajino zaživel v zavesti slehernega človeka.